

KİTAP TANITIMI

Prof. Dr. Yüksel Topaloğlu, Şemsettin Sami Süreli Yayınlarından Çıkmış Dil ve Edebiyat Yazıları (İnceleme-Metin), Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2012.

Neslihan DOKUMACI*

ÖZ

Batılılaşma dönemi Türk edebiyatı, Tanzimat döneminde yetişen şahsiyetler ve bu şahsiyetlerin kaleme aldığı metinler bakımından oldukça değerlidir. Bu şahsiyetler ve kaleme aldıkları metinlerin derlenmesi, yeni yazıya aktarılması edebiyat tarihine ışık tutacaktır. Batılılaşma dönemi Türk edebiyatının önemli temsilcilerinden biri de Şemsettin Sami'dir. Lügat çalışmalarıyla birlikte edebiyatın değişik türlerinde hem ilk hem de önemli eserler veren Şemsettin Sami birçok çalışmaya konu olmuştur. Ancak bu dönemde süreli yayınlarda edebî açıdan yoğun bir faaliyet yürütülmüştür. Bu dönemde yayımlanmamış, gazetelerde dağınık halde bulunan bu metinlerin bir araya getirilmesi icap etmektedir. Şemsettin Sami'nin Tanzimat döneminde değişik gazetelerde yayımlanmış birçok makalesi vardır. Bu çalışmada Şemsettin Sami ile ilgili yayımlanmış "Prof. Dr. Yüksel Topaloğlu, Şemsettin Sami Süreli Yayınlarından Çıkmış Dil ve Edebiyat Yazıları (İnceleme-Metin)" adlı çalışmanın tanıtımı yapılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Batılılaşma Dönemi Türk Edebiyatı, Şemsettin Sami, Süreli Yayınlarından Çıkmış Dil ve Edebiyat Yazıları.

AN ANALYSIS OF SEMANTIC CHANGES FROM 16TH CENTURY TO THE PRESENT DAY

ABSTRACT

Turkish literature in the period of westernization is very valuable in terms of the personalities raised during the Tanzimat period and the texts written by these personalities. Compilation of these personalities and the texts they have written, and their transfer to the new article will shed light on the history of literature. Şemsettin Sami is one of the most important representatives of Turkish literature in the Westernization period. Şemsettin Sami, who gave both first and important works in different genres of literature along with his lexicon works, has been the subject of many studies. However, during this period, periodical publications carried out an intensive literary activity. It is necessary to bring together these texts which were not published in this period and which were scattered in the newspapers. Şemsettin Sami has many articles published in various newspapers during the Tanzimat period. In this study, "Prof. Dr. Yüksel Topaloğlu, Language and Literature Writings (Review-Text), published by Şemsettin Sami Süreli Publications" will be introduced.

Answer words: Batılılaşma Dönemi Türk Edebiyatı, Şemsettin Sami, Süreli Yayınlarından Çıkmış Dil ve Edebiyat Yazıları.

Keywords: Batılılaşma Dönemi Türk Edebiyatı, Şemsettin Sami, Süreli Yayınlarından Çıkmış Dil ve Edebiyat Yazıları.

Giriş

Trakya Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi Prof. Dr. Yüksel Topaloğlu tarafından kaleme alınan "Şemsettin Sami Süreli Yayınlarından

* Doktora Öğrencisi, Adıyaman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eski Türk Edebiyatı Anabilim Dalı.
dokumacineslihan@gmail.com

çıkmiş Dil ve Edebiyat Yazıları (İnceleme-Metin)” adlı kitap, Ş. Sami’nin dile ve edebiyata nasıl baktığını göstermesi, özellikle Türk edebiyatının bir dönemine ışık tutması bakımından son derece önem arz eder. Söz konusu çalışma Ötüken yayınları tarafından 2012 yılında yayımlanmıştır.

Şemsettin Sami’nin süreli yayınlarında kalmış dil ve edebiyat yazılarını gün ışığına çıkarmayı amaçlayan bu kitap Ön Söz, Giriş, Sonuç ve Kaynakça dışında üç ana bölümden oluşmaktadır.

Yazar kitabın Ön Söz’ünde (s. 11-12), Batılılaşan Türk edebiyatının ilk döneminde bir aydın olarak Şemsettin Sami’nin rolüne dikkat çeker. Türk edebiyatının uzun süre Arap ve özellikle İran kültürü, sanatı, edebiyatı etkisinde kaldıktan sonra on dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısından itibaren görülmeye başlayan büyük değişmelere bağlı olarak Doğu’dan Batı’ya, özellikle de Fransız edebiyatına yönelik bir yönelimden bahsetmek mümkündür. Topaloğlu’na göre bu tarihten sonra Türk edebiyatı yoğun bir şekilde söz konusu kaynaklardan beslenmeye başlamıştır. Bu beslenmeler kuşkusuz öncelikle Batı’ya giden veya Batı’yla ilişkisi olan, bir yönüyle devlet adamları, diğer yönüyle de edebî şahsiyetler tarafından sağlanmıştır. Şinasi, Namık Kemal, Recaizade Mahmut Ekrem, Abdülhak Hamit Tarhan gibi isimler, bu çerçevede akla gelen ilk isimlerdir. Bunlar arayış, yenileşme ve değişme döneminin en önemli isimleri, öncüleridir. Ancak bu dönemde en az onlar kadar gayret göstermiş, yeni edebiyatın kurulması için eski edebiyata açıkça cephe almış, kalemini çekinmeden bu uğurda kullanmış bir başka edebiyat ve dil adamı kuşkusuz Şemsettin Sami’dir. Şemsettin Sami, sadece modern edebiyatın kurulması, onun tabii mecrasını bulması için değil, aynı zamanda Türklerin bir kimlik veya millet olarak kendilerini bulması için de durmaksızın çaba göstermiştir (s. 11). Ş. Sami, 1870’li yılların başlarında İstanbul’a geldikten bir müddet sonra tüm dikkatini Türk kültürü, sanatı, edebiyatı, dili gibi çeşitli konulara odaklar ve bu noktalarda derin araştırmalara girişir. Bunlardan özellikle dil, ayrı ve önemli bir yer işgal eder. O, 1880’li yılların başlarından ölüm tarihi olan 1904 yılına kadar Hafta, Sabah gibi devrin önemli süreli yayınlarında genel olarak dil, Türkçe, Türkçenin çeşitli sorunları ve özellikle de sadeleşme ile ilgili son derece dikkate değer makaleler kaleme alır.

Giriş’te (s. 15-23), Şemsettin Sami ile ilgili yapılan çalışmalar birkaç kategoriye ayrılarak değerlendirilmiş, yapılan çalışmaların hem bibliyografyası verilmiş hem de eserlerle ilgili kısa tanıtım yapılmış, eserlerle ilgili kısa eleştiri kaleme alınmıştır. Yazar, Şemsettin Sami ile ilgili yapılan çalışmaları; eserlerinin Arap harfleriyle yazımı veya Latin harflerine aktarımı; sivil ve akademik araştırmacıların kitap ve tez düzeyindeki çalışmaları; ansiklopedi maddeleri, edebiyat tarihleri, hatıralar, sempozyumlar, gazete ve dergilerde özel sayılar/bölümler/yazılar, makaleler olarak tasnif etmiştir. Eserlerinin Arap harfleriyle

yazımı veya Latin harflerine aktarımı başlığı altında özellikle Kâmus-ı Türkî ve edebî eserlerinin yayımı; sivil ve akademik araştırmacıların kitap ve tez düzeyindeki çalışmaları başlığı altında Hikmet Turhan Dağlıoğlu tarafından yayımlanan Şemsettin Sami Bey Hayatı ve Eserleri, Ethem Çalık tarafından Şemseddin Sami ve Medeniyet-i İslâmiye adlı çalışması ele alınmıştır. Ansiklopedi maddeleri, edebiyat tarihleri, hatıralar başlığı altında çeşitli ansiklopedilerde Şemsettin Sami ile ilgili yazılan maddeler arasında özellikle Ömer Faruk Akün'ün İslam Ansiklopedisinde yazdığı maddeye vurguda bulunulmuştur. Sempozyumlar, gazete ve dergilerde özel sayılar/bölümler/yazılar ve makalelerin ise çokluğuna değinilmiştir. Topaloğlu, tüm bunlara rağmen Ş.Sami'nin bugüne kadar süreli yayınlarda çıkmış dil ve edebiyat yazıları yönüyle ele alınmadığını ve incelenmediğini belirtmiştir (s. 18). Giriş bölümünü dikkate değer bir özelliği de Şemsettin Sami ile ilgili yapılan çalışmalardaki okuma hataları üzerinde durulmuş olmasıdır (s. 18-23).

Şemsettin Sami'nin doğumu ve ailesi, öğrenimi, çalışma ve basın-yayın hayatı, evliliği, çocukları ve ailesiyle ilişkisi, fiziki görünüşü, kişiliği, zevkleri ve alışkanlıkları, bir günü ve çalışma tarzı, ölümü ve eseleri (basılmış ve basılmamış) gibi hususları, çalışmasının Birinci Bölümü'nde (s. 27-42) kısa ve öz bir şekilde anlatılır.

Kitabın İkinci bölümü, Dil Karşısında Şemsettin Sami ve Edebiyat Karşısında Ş. Sami (s. 45-140) başlığını taşımaktadır. Bu bölüm iki başlık altında verilmiştir. İlk başlıkta dili tanımlaması, dillerin doğuşuna ve kuramlarına ilişkin görüşleri, dil-millet arasındaki ilişki üzerine düşünceleri ve yoğun olarak da Türk diline dair muhtelif görüş, tespit ve önerilerini; Edebiyat Karşısında Ş. Sami başlığında ise, edebiyatın tanımı (Görev ve İşlevi Açısından Edebiyat Kuramı) ve şiirin tanımı (Tanım ve Mahiyeti, Doğuşu ve İlk öncüleri / İlk Şairleri), dünya şiiri ve edebiyatını (Arap ve İran Edebiyatı / Şiiri) değerlendirmesi, Divan Edebiyatı (Klasik Türk Edebiyatı / Şiiri), Yeni Türk Edebiyatı / Şiiri (Eski Telakkiler ve Değişen Zaman, Yeni Dönem, Öncüler ve İlk Yenilikçiler, Yeni Türk Edebiyatı ve Dil, 'Eski Müzmin Hastalık': "Edebiyât-ı Cedîde" ve Taklit, Hal ve Gidiş, "Müstakbel Edebiyat" ve İlk Mübeşşir: Mehmet Emin Bey), üzerine görüş, düşünce ve eleştirilerini merkeze alır.

Şemsettin Sami'nin Süreli Yayınlarından çıkmış Dil ve Edebiyat Yazılarının yeni yazıya çevirisi ise eserin Üçüncü Bölümü oluşturmaktadır. Üçüncü Bölüm Metin Şemsettin Sami Süreli Yayınlarından çıkmış Dil ve Edebiyat Yazıları (s. 147-381). Bu bölümde onun Hafta, Tercümân-ı Hakikat ve Musavver Servet-i Fünûn -Nüsha-i Fevkâlede- mecmuaları ile Sabah gazetesinde çıkan kırk beş yazısı yer almaktadır: Lisanların Ensab ve Taksimatı (1-6), Kitabet-İnşa, Şiirin Mahiyet ve Hakikati, Şiir ve Şuara (Şarkta Şiir ve Şuara -1-3-), Hoca Tahsin (1-2), Lisân-ı Türkî (Osmanî), Yazıların Tarihi, Tahsil-i Elsine, Elsine-i İslâmiye, Volter ile Russo, Lisan ve Edebiyatımız, Müsteşrikîn ve Elsine-i Şarkîye, Lisân-ı Edebimizin İntihabı, İmlâmız, İzâh-ı Merân, İmlâmızın Islahı, Elsine-i Sâmiye ve Lisân-ı Arabi, İsbât-ı

Müsbet, Lisanımızın Tahdidi, Yine Lisân ve İmlâmımız, Hall-i Mes'ele, Lisanımızın Tashihi, Şiir ve Edebiyattaki Teceddüd-i Ahîrimiz, Kütüphane, Çocuk Kitapları, Şiir ve Edebiyât-ı Cedîdemiz, Tıbaat ve Hattımız, Elsine ve Ulûm ü Fünûn, Edebiyat Nedir?, Türkçemizin Envai, Lafız ve Mana, Edebiyât-ı Müstakbelimiz, Lisan ve İmlâ Hakkında Fikr-i Hakikîmiz gibi bunları, akışın ve yazarın yıllar içerisindeki değişmelerinin görülebilmesi amacıyla –dizi özelliği taşıyan, sözgelimi Lisanların Ensab ve Taksimatı gibi birkaç yazı dışında- herhangi bir müdahaleye ve tematik sınıflandırmaya tabi tutmadan zamandizinsel olarak sıralar.

Kitabın son bölümü olan Sonuç'ta (s. 387-390), Şemsettin Sami'nin Batı ile tanışan Türk yazar ve şairleri ile mukayesesini yaparak onun mesela Şinasi ve Namık Kemallere göre Batı'yı daha erken yaşlarda tanıdığı, Rum okulunda okuduğu ve bu eğitimin onu Batı kültürünün temel eserleriyle tanışmasında etkili olduğu vurgulanmıştır.

Ş. Sami'nin romancı, tiyatrocu, çevirmen, ansiklopedik gibi özellikleriyle çok yönlü bir şahsiyet olmakla birlikte dil bilim alanında önemli bir yeri işgal ettiği vurgulanır. O, hem genel olarak dil, hem de Türkçe ve sorunlarına cidden eğilmiş ve kafa yormuş bir dil bilimcidir. Geleneksel anlayışların dışına çıkarak Batılı olanları benimsediği belirtilir.

Yazar, Şemsettin Sami ve eserleriyle ilgili şu sonuçlara varır:

1. İnsan eseri olduğunu söylediği dilin doğuşunda hayvanlara ve çevreye ayrı bir işlev yükler. Ona göre hayvanlar ve çevre insanın en eski öğretmenidir.
2. Ş. Sami, dili de insan gibi canlı bir varlık olarak kabul eder. Ona göre dil de doğar, gelişimini sürdürür, zamanla dallanır, budaklanır, farklı şiveler, lehçeler hatta dillere dönüşür ve de bütünüyle ortadan kalkar, yani ölür.
3. Ş.Sami'nin Türkçe üzerine yazdığı makalelerine bakıldığında müstakil bir Türkçe ya da kendi öz kaynaklarına daha fazla dayanan bir Türkçe arayışı ve özlemi en çok dikkati çeken unsur olarak belirir. Türkçe yabancı dillerin boyunduruğundan kurtulsun ve müstakil bir dil olsun.
4. Ş. Sami genel olarak edebiyat, şiir, dünya şiiri ile Türk edebiyatı ve şiiri üzerine ciddi olarak eğilmiş bir araştırmacıdır. O, geleneksel şiir anlayışının halen egemen olduğu bir ortamda çıkar ve yerleşik şiir anlayışının dışında yeni bir şiir anlayışını dile getirir.
5. Ş. Sami, Divan edebiyatını son derece sert ve şiddetli bir şekilde eleştirir. Dil konusunda onu gayri milli, aşırı derecede edebî sanatlara boğulmuş, tanınmaz ve anlaşılmaz bulur. Arapça ve de özellikle Farsçaya boğulmuş bir dille yapılan edebiyatın bir anlamı, bir fikri ifade edemeyeceğini söyler. Sonuç olarak bu ve benzeri açılardan Divan edebiyatını başarısız bulur.
6. Ş. Sami, yeni dönemi tek bir çizgi olarak değerlendirmez. O, Şinasi ve Namık Kemal'i yeni yolun açıcıları, ilk öncülerini olarak görür. Ancak bunları tam bir yenileşme ve değişmeyi sağlayan şahsiyetler olarak değerlendirmez.

7. Ş. Sami, yeni edebiyatı büyük ölçüde başarılı bulur. Onun özellikle kelime oyunlarını, süsü, söz sanatlarını bir tarafa bırakarak anlamı, fikri, düşünceyi öne çıkarmasını önemser. Bu bakımlardan onu Avrupaî bulur. Eskiden beri yapılamayan şeyin bu dönemde yapılmaya başladığını söyler ve destekler. Ancak öte taraftan onun dil bakımından tam bir yetkinliğe ulaşamadığını belirtir.

SONUÇ

“Prof. Dr. Yüksel Topaloğlu, Şemsettin Sami Süreli Yayınlarından Çıkmış Dil ve Edebiyat Yazıları (İnceleme-Metin)” adlı çalışma, Şemsettin Sami’nin hayatı eserleri ile ilgili bilgiler vermiş olması, Şemsettin Sami ile ilgili yapılmış çalışmaları, bibliyografyalarını vermesi ve bu eserlerle ilgili tanıcı/eleştiriler değerlendirmeler yapması, Şemsettin Sami’nin süreli yayınlarda kalmış, derli toplu bir şekilde yayımlanmamış eserlerini bir arada vermesi yönüyle hem Batılılaşma dönemi Türk Edebiyatı açısından hem de Tanzimat dönemindeki dil çalışmalarının boyutlarını göstermesi açısından oldukça değerlidir.